

Бранислав Р. Ристивојевић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
B.Ristivojevic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-2333-3521

Стефан С. Самарџић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
S.Samardzic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-2870-5726

КАКО ФЕМИНИСТИЧКА КРИМИНОЛОГИЈА ОБЛИКУЈЕ ЗАКОНОДАВНУ РЕАКЦИЈУ НА НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ?

Сажетак: Аутор се у раду бави истражењем основаности носеће криминално-политичке поставке Закона о спречавању насиља у породици. Аутор доказује претпоставку да је Закон донет на главним масовним обрасцима изв. радикалне школе феминистичке криминологије у вези са насиљем у породици. Након што се у првом делу рада крајко осврће на основне узусе научно засноване политичке сузбијања криминалијата, аутор у другом делу рада представља порекло овог законодавног решења. Из њега се види да је у истражу посебан Закон у односу на целину законодавних решења која се баве сузбијањем насиља у породици, чији је садржај израдила група НВО радикалног феминистичког усмерења. У трећем, средишњем делу рада аутор доказује порекло појединих институција у Закону иако што их пореди са кључним дојмама овог екстремног учења у криминологији. Аутор закључује да она нису ништа друго него ненаучни покушај заоштравања ставова радикалног феминизма у једну научну дисциплину – криминологију. Ово поређење појединих решења Закона са појединим обрасцима радикалног феминизма аутор у закључку илустрира са претпостављеним неадекватним последицама истих на породицу у српском друштву. Истовремено аутор критикује популарно равнодушан став законодавца према надмоћном културном обрасцу друштва у коме Закон треба да се примењује.

Кључне речи: насиље у породици, закон, спречавање, феминизам, радикални.

1. УВОД

Иако би се очекивала дуга, стручна и јавна расправа око питања да ли насиље у породици као социопатолошка појава завређује посебну законодавну реакцију или не, ње није било. Законодавац се након консултација само са заинтересованим НВО одлучио да на ово питање одговорио позитивно крајем 2016. године доносећи „Закон о спречавању насиља у породици“¹ (у даљем тексту: Закон) који је ступио на снагу лета 2017. године.

Када се неки Закон усваја и примењује као специјалан, а овај Закон то свакако јесте,² онда се по природи ствари нарочито поставља питање његове оправданости и сврсисходности. На ово се најбоље одговара резултатима његове примене. Управо због овога би једна од годишњица примене Закона била добра прилика да се сагледа његова делотворност. Ипак, овде треба бити уздржан најпре због тога што су најважнији актери друштвеног покрета за увођење овог Закона били врло гласни у негативној оцени његове ефикасности врло брзо након ступања Закона на снагу. Из њихових изјава чини се да је Закон казао. Под оваквим или сличним насловима се већ од самог његовог ступања на снагу, извештава³ често о лошим резултатима примене Закона. Иако је разметљиво најављиван као коначно решење за проблеме породичног насиља у Србији⁴ лоше стање у сфери друштвених односа које треба да уреди је критиковано од стране истих који су га хвалили и подржавали. То лоше стање се огледа, према речима критичара, у броју смртних исхода у породичном насиљу у Србији. Тако, према вестима које шире они који су задужени за његово спровођење, у Србији се неколико пута повећао број жена⁵ убијених у породичном насиљу, у поређењу са истим периодом

¹ Закон о спречавању насиља у породици – Закон, *Службени гласник РС*, бр. 94/2016.

² Потпуно о томе видети код: Б. Ристивојевић, „Да ли је нови Закон о спречавању насиља у породици одређивање појаве тзв. безбедносног прва?“, *Crimen*, 1/2017, 3-21.

³ „Закон о спречавању насиља у породици казао у пракси?“, *Н1*, 7. јул 2017, <http://rs.n1info.com/a281692/Vesti/Vesti/Zakon-o-sprecavanju-nasilja-u-porodici-zakazao-u-praksi.html>, 22. 5. 2018; „Убијено три пута више жена него прошле године, да ли је Закон казао?“, *РТС*, 18. април 2018, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/3109024/ubijeno-tri-puta-vise-zena-nego-prosle-godine-da-li-je-zakon-zakazao.html>, 22. 5. 2018.

⁴ „Браво државо, Након акције Курира усвојен Закон о спречавању насиља у породици“, *Курир*, 24. новембар 2016, <https://www.kurir.rs/vesti/drustvo/2557015/kurir-tv-prenosi-uzivo-konferencija-u-palati-srbija-stefanovic-o-akciji-iskljuci-nasilje>, 22. 5. 2018; „Од 1. јуна насиље више неће моћи да се сакрије“, *Политика*, 27. мај 2017, <http://www.politika.rs/sr/clanak/381535/Od-1-juna-nasilje-u-porodici-vise-nece-moci-da-se-sakrije>, 22. 5. 2018.

⁵ Према изјави Весне Станојевић „координаторке Саветовалишта за насиље у породици“ датој РТС-у убијено је 18 жена од почетка године, што је три пута више него прошле године: фн 5; Према изјави Зорана Пашалића, Заштитника грађана, убијена 21 жена, што је у поређењу са 29 за целу прошлу годину „драстично повећање“: „Пашалић: Од почетка године убијена 21 жена“, *Данас*, 17. април 2018, <https://www.danas.rs/drustvo/pasalic-od-pocetka-godine-ubijena-21-zena/>, 22. 5. 2018.

прошле године.⁶⁷ Није јасно до краја чиме би се овакав (имајући у виду медије као извор, ипак бисмо рекли наводни) пораст броја убиства жена. Чини нам се да се један од разлога свакако може тражити и у повећаној заинтересованости медија за случајеве насиља у породици, а делом и углавном гледања из визуре насиља у породици на одређене случајеве који су се догодили, те начина и контекста њихове пријаве. Како је могуће да су управо главни актери и протагонисти доношења Закона већ на старту његови највећи критичари кроз бројна медијска иступања? Рационалан одговор се намеће: ако су кључни субјекти доношења Закона нестручно приступили његовој изradi, није ни чудо да сада једнако нестручно оцењује његову делотворност. У стварности није могуће дати потпун одговор на питање делотворности новог Закона у првом реду зато што је овакав Закон потпуна новина у српском правном систему. Не постоји претходни подаци о стању и кретању ове појаве са којима би били упоређени подаци добијени анализом праксе новог Закона. Сам Закон се примењује релативно кратак временски период да би се дала оцена делотворности било којег акта у области казненог права, па макар и овог квазикривичног.⁸ Овакво извештавање о делотворности Закона је једну стручну расправу на ову тему потиснуло у други план. Како је могуће да је дошло до ове, са становишта науке, проблематичне појаве да се ефикасност неког Закона оцењује већ на самом почетку његове примене?

Претпоставка овог рада је да је до тога дошло на исти начин како је дошло до усвајања Закона. Будући да је Закон донет на неутемељеним и неоснованим претпоставкама не треба да чуди да су актери његовог доношења на једнако нестручан начин оценили његову делотворност. Конкретно,

⁶ Нажалост само малобројнима није промакла чињеница да је у близу 2/3 тих случајева убиства жена, извршилац убиства након свог акта учинио и самоубиство. Податак је изнет у форми закључка на Конференцији о феминизму у организацији Аутономног женског центра: „Од почетка године убијено 20 жена“, *Политика*, 10. мај 2018, <http://www.politika.rs/scc/clanak/403471/Od-pocetka-godine-ubijeno-20-zena>, 22. 5. 2018.

⁷ Оно што писци Закона не схватају јесте чињеница да је акт смањеног опсега начина на који народ расправља породичне проблеме. Ту су нпр. и расправа са тешким речима односно свађа, иако нежељени, ипак прихватљиви. Када их нема није ни чудо да очајни посежу за убиствима, и самоубиствима. Овај закључак се посредно може извући из емпиријских истраживања феминизма у САД која показују нагло смањење броја ових кривичних дела након увођења Закон о насиљу према женама (VAWA) 1994. године. Закон о насиљу над женама је, наиме, повећао број институционалних могућности за заштиту жена жртве насиља, због чега су оне све ређе посезале за насиљем како би се одбраниле од насилника: A. Reckdenwald, K. Parker, „Understanding the Change in Male and Female Partner Homicide Over Time: A Policy and Theory Relevant Investigation“, *Feminist Criminology*, 3/2011, 170. Исто дејство, само обрнуто, се чини десило у Србији након увођења Закона. Он је наиме, смањено број могућности мушкарцима да се расправљају породичне проблеме са својим женама, што је могло довести до повећања феминизма код очајника који не виде излаз. И свађа је излаз, ако се упоређи са убиством.

⁸ Б. Ристивојевић, 17-18.

рад ће поћи од претпоставке да је Закон донет на идејама и предрасудама тзв. радикалне школе феминистичке криминологије у вези са насиљем у породици и илустроваће и показати где су све оне уграђене у решења Закона.

Тако ће се рад, након увода, у другом делу кратко осврнути на то како би просечно уредна законодавна политика једног просечно уредног законодавца требало да се изграђује. Како би требао да изгледа приступ законодавца некој социопатолошкој појави пре него што се она криминализује? Којим критеријумима да се руководи када се усваја одређена законодавна решења као одговарајућа неком друштву итд. У трећем делу рада ће се приказати генеза овог законодавног решења. Видеће се да је он, уствари, једна врста специјалног односно посебног закона у односу на целину законодавног поретка Републике Србије према насиљу у породици, чији је садржај дала група НВО радикалног феминистичког усмерења. Четврти део рада биће средишњи и у њему ће се показати да је конкретно законодавно решење инспирисано ставовима једног радикалног и екстремног учења у криминологији, тзв. радикалне феминистичке криминологије, која није ништа друго него ненаучни покушај заогртања ставова радикалног феминизма у криминологију етиологију. На крају рада даће се закључак.⁹

2. ПОЛИТИКА СУЗБИЈАЊА КРИМИНАЛИТЕТА КАО РАЦИОНАЛНА ДЕЛАТНОСТ КОЈА ПРЕТХОДИ ЗАКОНОДАВНОЈ АКТИВНОСТИ

Које је порекло идеје о потреби једног оваквог закона? Шта је подстакло законодавца да се овим путем обрачунава са насиљем у породици? Једна рационална законодавна политика заснована на научним доказима потребе доношења оваквог Закона би прво урадила опсежну анализу стања насилног¹⁰

⁹ Овај рад је настао као резултат дугогодишњих истраживања насиља у породици аутора. Закључци до којих се већ дошло и који су објављени у ранијим текстовима аутора су искоришћени као полазна основа. Они су обogaћени у складу са новим сазнањима до којих су аутори дошли даљим истраживањима појаве. Највећи допринос тих нових истраживања овом тексту јесу разноврсна нова сазнања о феномену која је објавио водећи часопис у области феминистичке криминологије: *Feminist Criminology*. Она су, углавном, потврдила раније теоријске закључке до којих су аутори дошли у ранијим текстовима, али постоје и закључци и делови ранијих текстова којима су аутори након ових истраживања дали нову визуру и унеколико изменили закључке, односно разлоге и објашњења одређених ранијих закључака.

¹⁰ Законодавац се по свему судећи није потрудио ни да најосновније консултује закључке савремених наука о људској психи које у насиљу виде само један вид, најболеснији и најдеструктивнији, али и даље вид агресије која је урођено понашање и која је тесно везана са љубављу: „Љубав и мржња су два вида једне исте либидонозне енергије са којом долазимо на свет, а чији се паралелни токови развијају у нама од детињства.“: В. Јеротић, *Човек и његов идентитет*, Београд 2000, 22-40.

криминалитета прво у друштву уопште,¹¹ а затим и посебно у породици, пре него што би се одлучила за било какву криминалнополитичку интервенцију.

Међутим оваквих озбиљних и опсежних анализа није било. Сва истраживања која су претходила извођењу закључака да је овакав Закон неопходан су благо речено недовољна за тако нешто, како обимом и захватом тако и методологијом.¹² Ово не треба да чуди. Опште је познато да је методологија радикалног феминизма у сукобу са науком зато што инсистира на личним искуствима и доживљајима као обавезном садржају научних истраживања.¹³ Тиме се ствара један субјективан приступ истраживању који тешко може да се назове методологијом и који је стран науци чији узуси кажу да научник мора бити објективан и непристрасан у приступу предмету истраживања.

Након што би се израдила анализе које би показале да постоји проблем са обимом и природом насиља у породици тада би једна рационална политика сузбијања криминалитета приступила опсежној анализи делотворности постојећих механизма за борбу са насиљем у породици. У питању су они који се већ користе за сузбијање ове врсте насиља из широког спектра свих средстава (ванправних и правних, формалних и неформалних, државних и друштвених, итд.)¹⁴ које једна уредан и промишљен законодавац користи. Тек ако би се након провере делотворности тих средстава закључило да нема резултата, као и да њихова промена неће дати резултат у будућности, тада би се разматрало интервенција у правни поредак и следећи начело *последњеј средствија*. Ово начело политике сузбијања криминалитета учи да је најбоље оно средство ове политике које што мање користи репресију да сузбија кри-

¹¹ Законодавцу по свему судећи није познат рад Робера Мишамблена који у свом капиталном делу убедљиво и аргументовано доказује да у западноевропској култури постоји сталан 700-годишњи пад обима појаве насиља: Р. Мишамблед, *Историја Насиља од краја средњеј века до данас*, Нови Сад 2015, 57-60. И поред значајних разлика у културама свакако се ови закључци односе барем на средњу Европу јер су чиниоци који су довели до пада исти на оним деловима европског континента који су ушли или ће ући у ЕУ. У Европи једино „Русију и земље некадашњег совјетског блока“ Мишамблед изричито искључује из овог тока: *Ibid.*, 36. Вероватно мисли на Белорусију, Украјину или Молдавију.

¹² Више о сасвим недовољним и у великој мери партикуларним и неадекватним истраживања у припреми Стратегије видети у раду: Да ли је нови Закон о спречавању насиља опредељење појаве тзв. Безбедносног права?, *Crimen*, 1/2017, 6.

¹³ „Радикални феминизам је увео методолошку стратегију која је у директном сукобу са научним методом. Да би се уведела женско постојање, које је невидљиво објективном научном методу, феминисткиња мора намерно и храбро интегрисати своје сопствено искуство угњетености и дискриминације у истраживачки процес“: S. Simpson, „Feminist Theory, Crime and Justice“, *Criminology*, 4/1989, 609.

¹⁴ Кривично право, казнено право али и право уопште, нису ни изблиза једини механизми који друштву стоје на располагању за сузбијање криминалитета. Далеко су бројнији ванправни механизми тзв. социјалне контроле криминалитета од правних, а често су и делотворнији. Потпуно о свим средствима политике сузбијања криминалитета код: З. Стојановић, *Политика сузбијања криминалитета*, Нови Сад 1991, 41-100.

миналитет због њених штетних деловања на друштво и појединца. Због тога се правна репресија користи само кад су друга, ванправна средства исцрпљена, а унутар ње прво се користе санкције свих других грана права пре него што се посегне за казеном репресијом.¹⁵

Ипак, ни овакве анализе нису спроведене. Да јесу, вероватно би се схватило да је породица у српској култури изузетно осетљиво место, на које је свако ко се у њој налази крајње бољив и да се стога државна интервенција у њу врши само са преком потребом.

Овако описане и у науци одавно утврђене редоследе кораке који морају да се пређу пре него што се употреби казна као средство за сузбијање криминалитета законодавац није следио. Он је по свему судећи био подстакнут предрасудама о насиљу у породици које владају у јавном дискурсу и које би се могле упоредити са, у криминологији већ описаном, појавом тзв. пунитивне јавности. У питању је *јавност расположена за кажњавање*.

Ова појава јавља отуда што општа, нестручна јавност има много заблуда када су у питању думети и могућности казне. Неспособност да се увиди и схвати (али и прихвати!) механизам њеног деловања још више се погоршава у доба друштвених криза када се, како је речено, страхови умножавају, а нарочито страх од криминалитета. Историјски развој кривичног права показује како је општа јавност брза и лака на обележавању и стигматизирању осуђених криминалаца али још више и оних који, у очима застрашеног друштва то тек могу да постану, и стварању предрасуда о њима. Из ових разлога, када је у питању кривично право, кажњавање и уопште делотворност друштвених механизма за борбу против криминалитета *vox populi* не би смео да буде опредељујућа смерница за законодавна решења. Један рационалан законодавац не би смео да подлегне притиску који ствара описана појава, коју наука назива још и *психологија кажњавајућеј друштва* и која је одлика скоро свих савремених заједница.¹⁶ Међутим, у стварности се десило управо супротно. Јасне назнаке појаве пунитивне јавности су преувеличавано и искривљено (таблоидно и сензационалистичко) извештавањем у медијима о некој врсти криминалитета¹⁷ што говори да се улога медија као

¹⁵ *Ibid.*, 33.

¹⁶ Потпуно о јавном мњењу као механизму социјалне контроле криминалитета: З. Стојановић, (1991), 94.

¹⁷ У односу на ово питање, међу многим истраживањима насиља у породици чији резултати су објављивани у нашим медијима истиче се једно из 2015. које је обављено од стране агенције "Контакт", на које смо указивали у нашим ранијим бављењима овом темом. Резултати овог истраживања јасно показују да је у току једног квартала посматране, 2015. године у нашој штампи објављено више од 450 текстова у вези са насиљем у породици, од којих је готово половина, по оцени ове агенције било таблоидног карактера, те у којима је у више од половине текстова била објављена и фотографија, са високим процентом спекулације новинара о мотивима и са недопустиво ниским процентом (око једне трећине) текстова

средства сузбијања криминалитета у овом случају претворила у нешто управо супротно. Медији су постали творци криминалитета.¹⁸ То се, према емпиријским истраживањима у САД, да посебно приметити у области фемцида¹⁹ који је повезан са насиљем у породици. Сензационалистичко извештавање је изграђено на класичним мисаоним калупима и предрасудама (мушкарац је јак и увек је насилник док је жена слаба па је увек жртва и сл.) које су око ове врсте насиља изградили екстремни правци феминистичког покрета и на њима упорно истрајавају иако су у озбиљној науци ти ставови и емпиријски оспорени.²⁰ На описано стање умножавања страхова код грађана законодавац реагује, на добар начин, повећањем осећања сигурности код истих, али лошом методом – *йунићивним йојулизмом*, тако што ће појачати кривично-правну репресију, али и репресију уопште. Држава у миру користи кривично право као оружје у рату, њиме ствара поделу на пријатеље и непријатеље.²¹

који су укључивали изјаву барем једног стручног лица; агенција ”Контакт”, *Анализа извештавања дневне штампе о насиљу у породици (фебруар, март и април 2015.)*, 20. мај 2015. године, <http://kontakta.rs/2015/05/20/analiza-izvestavanja-dnevne-stampe-o-nasilju-u-porodici-februar-mart-april-2015/>, 21. 8. 2022.

¹⁸ Средства јавног информисања, уместо да имају улогу средства критичког и реалног сагледавања стања, пренаглашавају ове појаве и тако умножавају страхове. Поред страха од будућности и егзистенције она истичу и у први план стављају још један од вечитих и одувек присутних страхова, страх од криминалитета. Медији узимају улогу неке врсте сферног огледала које усредсређује поглед јавности само на поједине криминалне случајеве, у правилу најтеже и најбизарније зато што они највише „голицају“ машту јавности, изолујући их из опште масе криминалитета. Као што сферно огледало не пружа праву слику стварности, већ искривљену, тако и ови медији узимајући на себе улогу „медијског сферног огледала“ стварају искривљену слику криминалитета. У питању је слика криминалитета у којој се виде само најтежи случајеви кривичних дела иако је таквих најмање. Последице, у јавности се ствара утисак да је опште стање криминалитета далеко лошије него што јесте, што умножава већ присутне страхове код грађана и ствара нове.

¹⁹ T. Richards, L. Gillespie, D. Smith, „Exploring News Coverage of Femicide: Does Reporting the News Add Insult to Injury?“, *Feminist Criminology*, 3/2011, 198; J. Fairbairn, M. Dawson, „Canadian News Coverage of Intimate Partner Homicide: Analyzing Changes Over Time“, *Feminist Criminology*, 3/2013, 171-172.

²⁰ Узети на пример истраживање Herzog-а урађено у Израелу 2007. године према коме „Супротно садашњој феминистичкој литератури истраживање открива да је поимање женских друштвених улога све друго само не једноставно и дихотомно; оно је разнородно, сложено... и супротставља се тврдњама да постоји традиционални полно условљени поглед на насиље међу партнерима“: S. Herzog, „The Empirical Test of Feminist Theory and Research: The Effects of Heterogenous Gender-Role Attitudes on Perception of Intimate Partner Violence“, *Feminist Criminology*, 3/2017, 240; Такође је корисно истраживање Banwell-ове из 2010. које анализира жене које су употребиле насиље против својих мужева „као одговорне и рационалне субјекте способне да доносе одлуке“: S. Banwell, „Gender Narratives, Womens Subjective Account of Their Use of Violence and Alternative Aggression Within Their Marital Relationships“, *Feminist Criminology*, 2/2010, 118.

²¹ Појаву да државе стварају од криминалаца непријатеље па следствено томе и од кривичног права неку врсту елиминаторног механизма у коме су кривци непријатељи немачка

Заоштравањем криминалне политике законодавци покушавају да оставе утисак да се боре са криминалом као врелом несигурности и ту праве кључну грешку. Они стварају норме потчињавајући их простим и краткорочним политичким потребама и захтевима пунитивне јавности стварајући један хибрид за који наука с правом поставља питање да ли уопште може да се назове криминалном политиком, између осталог и зато што се не осврће на дугорочне штетне последице по кривично право, а посредно и по друштво.²² Именовање таквих законодавних кретања *популизмом криминалном популизмом* још увек је погрешно. Наука је за овакав законодавни приступ пронашла назив који му више одговара јер га измешта из домена праве криминалне политике – *пунитивни популизам*. Ко ме је српски законодавац препустио да управља појавом пунитивног популизма у овом случају?

Закон није дошао одједном или случајно. Он је круна једног временски дужег правнополитичког предузећа, у којем је мање учествовала држава, а више домаће и стране НВО. Да се приметити да су све радикалног феминистичког усмерења.²³ По свему судећи то је разлог због којег је Закон прожет класичним и у озбиљним наукама и правосудним праксама превазиђеним²⁴ обрасцима радикалне феминистичке криминологије. Из којих законодавних решења се доказује ово порекло Закона?

3. ОБРАСЦИ РАДИКАЛНЕ ФЕМИНИСТИЧКЕ КРИМИНОЛОГИЈЕ У ПОЈЕДНИМ РЕШЕЊИМА ЗАКОНА

Ови обрасци, које одликује једностран и површан приступ поимању насиља у породици, у науци се називају још и *радикална феминистичка парадигма*.²⁵ Иако феминистичка криминологија има више грана (либерални, социјални, марксистички феминизам итд.) и већина њих није радикално усмерена, када је у питању виктимологија ту је надмоћан радикални правац у феминистичкој

наука назива *Feindstrafrecht* што се јако грубо може превести као елиминаторно кривично право: Bock, M. „Pozitivna specijalna prevencija i nove tendencije u kriminalnoj politici, sa posebnim osvrtom na Feindstrafrecht“, *Crimen*, 2/2010, 140.

²² З. Стојановић, „Kriza savremenog krivičnog prava“, *Prava Čoveka*, 5-6/2003, 17.

²³ Из Стратегије сазнајемо ко је у питању: Мрежа Жене против насиља, Лабрис, Инцест траума центар, Центар за промоцију здравља жена, Оаза сигурности, Удружење ромкиња Осврт и друге: Стратегија, 3.

²⁴ „У Канади, Аустралији и другим западним правосуђима опада државна подршка нарочитим женским облицима подршке у случајевима насиља у породици.“: R. Mann, „Men's Right and Feminist Advocacy in Canadian Domestic Violence Arenas: Context, Dynamics and Outcomes of Antifeminist Backlash“, *Feminist Criminology*, 1/2008, 68. Аутор тврди да је разлог снажно антифеминистичко лобирање.

²⁵ Dutton и Nicholls је називају „радикална феминистичка парадигма“: D. G. Dutton, T. L. Nicholls, „The Gender Paradigm In Domestic Violence: Research and Theory“, *Aggression and Violent Behaviour*, 6/2005, 683.

криминологији.²⁶ Он је створио један искључиво *женскоцентрични* поглед на насиље које је у тим обрасцима последица друштвене надмоћи мушкараца.²⁷ И површна анализа списка оних кривичних дела на које се односи Закон показује да његови творци следе образац по којем су сексуална делинквенција и насиље у породици обавезно повезани. У овоме се јасно очигледа класична догма радикалних праваца у оквиру покрета за права жена²⁸ и њоме инспирисане криминологије која појам тзв. *родно заснованог насиља* види на следећи начин:

„Родно засновано насиље није неки нови вид насиља, то су већ познати облици насиља над женама и децом, а фактор ризика је пол и тврдо утемељене родне улоге препуне друштвених стега и калупа. Чим си жена или женско дете или си различита по неком личном својству од већине, постајеш мета за родно засновано насиље и законом дефинисани злочин мржње.“²⁹

Овде се под речени појам сврстава сваки облик насиља над женама укључујући и све облике полног насиља што значи и силовање, било у браку или не.³⁰ Речју ови ставови повезују у једно нераскидиво клупко насиље у породици и полно насиље:

„Говорити о родно заснованом насиљу значи препознати повезаност између насиља у партнерским односима... ..сексуалног насиља... ..и да се та веза заснива на дубоко укорњеним стереотипима и очекивањима родних улога.“³¹

²⁶ У феминистичком погледу на виктимологију доминира радикални феминизам са својим женскоцентричним доживљајем насиља: S. Simpson, 611.

²⁷ Ibid., 611-612.

²⁸ Одличан преглед ових ставова се налази код једне од оснивача и перјаница овог покрета, Ellen Willis: „Радикални феминисти дефинишу силовање и друге облике мушке агресивности као оружје за спровођење мушке надмоћи – за кажњавање женског понашања или просто подсећање које је газда“. „...радикални феминисти тврдили су да је силовање насиље а не секс...“. „Иконокласти феминизма су имплицитно изједначавали хетеросексуалност са силовањем.“ Они су створили „...неовикторијанску карикатуру мушке сексуалне природе и генерализовали је у све патријархалне односе“. „Са ове тачке гледишта сексуално насиље је есенција и сврха мушке надмоћи, парадигматична мушка вредност и стога феминистичка главна брига.“: E. Willis, „Radical Feminism and Feminist Radicalism“, *Social Text*, 9-10/1984, 113-114.

²⁹ С. Грујић, *Приручник за њевенцију родно заснованог насиља*, Београд 2015, 5-6. Овај као и два накнадна навода преузети су наведеног Приручника у издању Министарства просвете и УНИЦЕФ-а из 2015. године. Он је постао званичан материјал за обуку запослених у васпитно-образовним установама, али и родитеља и ђака у „јачању њихових капацитета заштите жртава родно заснованог насиља“.

³⁰ За врло прегледан и јасан сажетак ових ставова најбоље је погледати: *Декларација о уклањању насиља над женама*, која је усвојена без гласања у облику Резолуције на 85. заседању Генералне скупштине УН: General Assembly, “Declaration on Elimination of a Violence against Women”, A/RES/48/104, 20. 12. 1993.

³¹ С. Грујић, 9.

Узрок сваког насиља над женама, па тако и полног насиља јесу неколико друштвених установа које носиоци ових ставова називају патријархалним:

„Неједнаки односи моћи између мушкарца и жене обликовани су и уграђени у друштвене институције као што су породица, правни систем, религиозни систем и уверења и та патријархалност друштва је основа мушког насиља над женама.“³²

Из ових вредносних ставова (који су нажалост, како се види из документа из којег су преузети, у Србији постали део званичне основношколске образовне политике) сасвим је јасно да је у односима тог родно заснованог насиља жртва коју помиње Закон, иако то није изричито наглашено, по правилу жена.

И друге одредбе акта, нарочито она која даје дефиницију насиља у породици (став 3. члан 3) говоре у прилог закључка да је радикална идеологија феминистичког покрета вредносно „обележила“ Закон. Будући да радикална феминистичка догма у породици види само један од патријархалних облика насиља над женама³³ несумњиво је да су писци Закона желели да заобиђу појам породице. О томе говори не само избацивање појма *гейгејта* из Закона већ изричито помињање *лица* која се налазе у *йарџнерском односу*.

Саме хитне мере које се изричу могућим насилницима говоре о истој идејној или боље рећи идеолошкој потки која је удахнула живот законским решењима. Обе као решење за проблеме у породици нуде прекид односа у којем је дошло до насиља, уместо да по угледу на Породични закон у случају постојања жеље за разводом брака понуде поступак посредовања у виду мирења или нагодбе.³⁴ И за ово решење је заслужна већ поменута темељна догма радикалне феминистичке криминологије: породица је лоша. Због тога је Закон препун решења која пружају заштиту и подршку жртва насиља,³⁵ али нема нити једну меру заштите и подршке породици. Чак и умерена феминистичка криминологија признаје мирење и посредовање као делотворне мере против насиља у породици,³⁶ радикална – не. Тако ће Закон пружити подршку жртва која би без ње оклевала да учествују у кривичном прогону насилника,³⁷ макар и на штету опстанка њене сопствене породице. Закон се не обазире на чињеницу да ће поред тога што је већ жртва насиља,

³² *Ibid.*

³³ R. Dobash, E. Dobash, 325.

³⁴ ПЗ, чл. 229-246.

³⁵ Закон, чл. 29-31.

³⁶ S. Miller, L. Iovanni, „Using Restorative Justice for Gendered Violence: Success with Postconviction Model“, *Feminist Criminology*, 4/2013, 262.

³⁷ J. Belknap et al, „The Levels and Roles of Social and Institutional Support Reported by Survivors of Intimate Partner Abuse“, *Feminist Criminology*, 4/2009, 378.

та иста жена може постати и жртва сопствене пренагљености у којој ће изгубити породицу. Осим овога треба истаћи да је Закон за све могуће случајеве насиља у породици понудио само једно решење, раздвајање чланова и забрану општења међу њима, иако је литерарни геније давно написао „да је свака несрећна породица несрећна на свој начин“. Како је могуће да Законодавац није увидео да сваком посебном случају насиља у породици одговара једнако посебна хитна мера? Таква решења је наука већ означила као делотворнија.³⁸ На крају крајева, такво решење је Закон већ предвидео за жртву. Ако се већ за њу израђује индивидуални план заштите и подршке³⁹ зашто не би могле и индивидуалне хитне мере за насилнике?

Како је могуће да два закона који су по сврси окренути решавању проблема у породици нуде тако различите мере за исто (или барем слично) осим ако их није надахнула потпуно различита законодавна политика? Нема сумње да је то носећа идеја радикалне феминистичке криминологије према којој мушкарци остварују неку наводну контролу над животима својих жена. Мере, као што су хитне мере из Закона, имају сврху да женама „врате контролу над њиховим активностима, телима и животима“⁴⁰ тиме што ће мушкарца физички одстранити из куће и на силу прекинути општење. Из овога је јасно да је сврха хитних мера усмерена ка умишљеним потребама жена, а не стварним потребама породице.

4. ЗАКЉУЧАК

Када је један закон донет на овако једностран начин, следећи само једну школу криминолошког мишљења, већ критиковану као научно неосновану и оптерећену идеолошком потребом да се оправдају основне идеје радикалног феминизма, није ни чудо да је оцена делотворности таквог закона од стране истих актера једнако једнострана и искључива. Оцењивати један закон на овако површан начин, оцењујући само један показатељ делотворности јасно говори да носиоци таквог става нису користили више мерила ни када су оцењивали потребу доношења једног оваквог закона. Једностран и искључив приступ криминалнополитичкој оцени потребе неког закона дао је као производ једнако једнострану и искључиву оцену делотворности истог. Није сад ни важно које је то мерило. У овом случају био је наводно висок број жена убијених у насиљу у породици. Суштина је да је немогуће

³⁸ G. Murphy-Weiss, W. Roberts, D. Miles, “One Size Does not Fit All: a Case Study of an Alternative Intimate Partner Violence Court”, *Feminist Criminology*, 4/2015, 360-363.

³⁹ Закон, чл. 31.

⁴⁰ A. Durfee, “Victim Narratives, Legal Representation and Domestic Violence Civil Protection Orders”, *Feminist Criminology*, 1/2009, 8.

научно оправдано користити само једно криминалнополитичко мерило, ни када се доносе закони, нити када се оцењује њихова делотворност.

У случају Закон о спречавању насиља у породици то су били обрасци радикалне феминистичке криминологије који сав проблем насиља у породици свде на једно: нека митска потреба мушкараца да контролишу сексуалност жена са којима живе. И то је све. Нити један други индивидуални или колективни фактор криминалитета не постоји као релевантан за објашњавање ове социјалнопатолошке појаве у Србији. Све почиње са том наводном потребом и са њом завршава. Све се њоме објашњава, и све се њоме оправдава.

Овде није питање да ли је број жена убијених у насиљу у породици велик или мали, односно да ли се на основу њега може закључити да је Закон заказао. Питање је да ли је нормално погазити све резултате рада на изградњи једне уредне политике сузбијања криминалитета у Србији ради насиља у породици? Да ли је нормално да се без икакве научне анализе доносе Закони који тако снажно задиру у сферу која је тако дубоко приватна и интимна, која је тако необично својствена потврди идентитета човекове личности у српском друштву као што је породица. Одговор се сам намеће: не. Ништа друго не оличава човека као успешну јединку у очима других од следеће две друштвене установе: породица и позив. Овим Законом, држава је насрнула на један од та два стуба без икаквог осврта на положај породице у српској култури.⁴¹

У нашој култури својственом доживљају породице и породичног живота нису својствена људска права него породичне обавезе, није својствено раздвајање чланова породице, него њихово позаједничавање. Нама није својствено удаљавање људи једних од других његово њихово сабирање. Нама није својствена протестантска индивидуалистичка култура и за њу карактеристична етика самобитне и саможиве јединке која истрајава на ономе што јој припада. Управо обрнуто, у верској етици источне православне цркве надмоћна је представа јединке која се у друштвеним установама које су оличење сабрања и окупљања (породица нпр.) узвишава одричући се своје себичности и даље задржавајући своју личност. Оно што у нама остаје када идемо кроз живот одбацивањем жеље за правом то је осећање дужности. Када се једном изборимо са природним нагоном за узимањем, оно што преостаје је жеља хришћанске етике за давањем.

Овакви Закони, засновани на дубоко ненаучним аргументима, донети уз потпуно неуважавање неком друштву својствене културе и обичаја, намет-

⁴¹ Naegler апелује да се истраживања у феминистичкој и културној криминологији прожму јер могу и требали би да науче једно од другог: L. Naegler, S. Salman, „Cultural Criminology and Cultural Consciousness: Moving Feminist Theory from Margin to Center“, *Feminist Criminology*, 4/2016, 371

нути споља и надахнути једним простим, једностраним виђењем света и узрочнопоследичних веза у њему, осуђени су у сваком друштву на сукоб са здравим разумом и последично на неуспех. Тако да је сувишна свака оцена делотворности Закона дата на основу броја убијених жена у насиљу у породици. Радикалним феминистима је оно било кључно приликом израде Закона, зато га и користе када оцењују његову делотворност. Међутим, колико је било погрешно тада, толико је погрешно и данас када се уз помоћ њега оцењује делотворност акта. Нити једно овако једнострано, просто и површно виђење сложене целине чинилаца који утичу на насиље у породици, као што је оно радикалне феминистичке криминологије, не може дати делотворан криминалополитички одговор на њега. Ово нарочито важи ако је оно у сукобу са надмоћном етиком и културом друштва⁴² које је у питању.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

- Грујић, С. *Приручник за превенцију родно заснованог насиља*, Београд 2015.
 Јеротић, В. *Човек и његов идентитет*, Београд 2000.
 Мишамблед, Р. *Историја Насиља од краја средњег века до данас*, Нови Сад 2015.
 Ристивојевић, Б. „Да ли је нови Закон о спречавању насиља опредељење појаве тзв. Безбедносног права?”, *Crimen*, 1/2017.
 Стојановић, З. „Krizа savremenog krivičnog prava“, *Prava Čoveka*, 5-6/2003.
 Стојановић, З. *Политика сузбијања криминалитета*, Нови Сад 1991.
- Banwell, S. „Gender Naratives, Womens Subjective Account of Their Use of Violence and Alternative Aggression Within Their Marital Relationships“, *Feminist Criminology*, 2/2010.
 Belknap, J. et al, „The Levels and Roles of Social and Institutional Support Reported by Survivors of Intimate Partner Abuse“, *Feminist Criminology*, 4/2009.
 Bock, M. „Pozitivna specijalna prevencija i nove tendencije u kriminalnoj politici, sa posebnim osvrtom na Feindstrafrecht“, *Crimen*, 2/2010.
 Durfee, A. „Victim Narratives, Legal Representation and Domestic Violence Civil Protection Orders“, *Feminist Criminology*, 1/2009.
 Dutton, D. G., Nicholls, T. L. „The Gender Paradigm In Domestic Violence: Research and Theory“, *Aggression and Violent Behaviour*, 6/2005.
 Fairbairn, J., Dawson, M., „Canadian News Coverage of Intimate Partner Homicide: Analyzing Changes Over Time“, *Feminist Criminology*, 3/2013.

⁴² „Није исто када удариш жену, полицајца или противника у борилачком спорту. Сваки од ових инцидената ће изазвати различиту реакцију. Свако насиље укључује у себи драма, представу и извођење, нарочито полно извођење. Ако желимо да се сукобимо са политиком насиља, ми морамо прво да разумемо културу насиља.“: J. Ferrell, K. Hayward, J. Young, *Cultural Criminology: An Invitation*, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC 2008, 8.

- Ferrell, J., Hayward, K., Young, J., *Cultural Criminology: An Invitation*, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC 2008, 8.
- General Assembly, "Declaration on Elimination of a Violence against Women", A/RES/48/104, 20. 12. 1993.
- Herzog, S. „The Empirical Test of Feminist Theory and Research: The Effects of Heterogenous Gender-Role Attitudes on Perception of Intimate Partner Violence“, *Feminist Criminology*, 3/2017.
- Mann, R. „Men's Right and Feminist Advocacy in Canadian Domestic Violence Arenas: Context, Dynamics and Outcomes of Antifeminist Backlash“, *Feminist Criminology*, 1/2008.
- Miller, S., Iovanni, L. „Using Restorative Justice for Gendered Violence: Success with Postconviction Model“, *Feminist Criminology*, 4/2013.
- Murphy-Weiss, G., Roberts, W., Miles, D. "One Size Does not Fit All: a Case Study of an Alternative Intimate Partner Violence Court", *Feminist Criminology*, 4/2015.
- Naegler, L., Salman, S. „Cultural Criminology and Cultural Consciousness: Moving Feminist Theory from Margin to Center“, *Feminist Criminology*, 4/2016.
- Reckdenwald, A., Parker, K., „Understanding the Change in Male and Female Partner Homicide Over Time: A Policy and Theory Relevant Investigation“, *Feminist Criminology*, 3/2011.
- Richards, T., Gillespie, L., Smith, D. „Exploring News Coverage of Femicide: Does Reporting the News Add Insult to Injury?“, *Feminist Criminology*, 3/2011.
- Simpson, S. "Feminist Theory, Crime and Justice", *Criminology*, 4/1989.
- Willis, E. „Radical Feminism and Feminist Radicalism“, *Social Text*, 9-10/1984, 113-114.
- Закон о спречавању насиља у породици, *Службени гласник РС*, бр. 94/2016.
- „Анализа извештавања дневне штампе о насиљу у породици (фебруар, март и април 2015.)“, 20. мај 2015, <http://kontakta.rs/2015/05/20/analiza-izvestavanja-dnevne-stampe-o-nasilju-u-porodici-februar-mart-april-2015/>, 21. 8. 2022.
- „Браво државо, Након акције Курира усвојен Закон о спречавању насиља у породици“, *Курир*, 24. новембар 2016, <https://www.kurir.rs/vesti/drustvo/2557015/kurir-tv-prenosi-uzivo-konferencija-u-palati-srbija-stefanovic-o-akciji-iskljuci-nasilje>, 22. 5. 2018;
- „Закон о спречавању насиља у породици заказао у пракси?“, *Н1*, 7. јул 2017, <http://rs.n1info.com/a281692/Vesti/Vesti/Zakon-o-sprecavanju-nasilja-u-porodici-zakazao-u-praksi.html>, 22. 5. 2018;
- „Од 1. јуна насиље више неће моћи да се сакрије“, *Политика*, 27. мај 2017, <http://www.politika.rs/sr/clanak/381535/Od-1-juna-nasilje-u-porodici-vise-nece-moci-da-se-sakrije>, 22. 5. 2018.
- „Од почетка године убијено 20 жена“, *Политика*, 10. мај 2018, <http://www.politika.rs/scc/clanak/403471/Od-pocetka-godine-ubijeno-20-zena>, 22. 5. 2018.
- „Пашалић: Од почетка године убијена 21 жена“, *Данас*, 17. април 2018, <https://www.danas.rs/drustvo/pasalic-od-pocetka-godine-ubijena-21-zena/>, 22. 5. 2018.
- „Убијено три пута више жена него прошле године, да ли је Закон заказао?“, *РТС*, 18. април 2018, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/3109024/ubijeno-tri-puta-vise-zena-nego-prosle-godine-da-li-je-zakon-zakazao.html>, 22.5. 2018.

Branislav R. Ristivojević
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
B.Ristivojevic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-2333-3521

Stefan S. Samardžić
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
S.Samardzic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-2870-5726

How Feminist Criminology Shapes Legislative Reaction to Family Violence in Serbia

Abstract: Author deals with a problem of a justification of the leading ideas that inspired new Code on Prevention of Family Violence in Serbia. Author proves assumption that the Code is grounded on a basic premisses of the, so called, radical feminist criminology regarding family violence. After short retrospect to elementary rules of a scientifically founded criminal policy, in the second part author exhibit the origin of this legislative solution. Out of it becomes clear that this is a piece of legislation special to totality of legal system which bears the burden of a suppression of family violence in Serbian society, whose substance was compiled by the group of NGO of a radical feministic orientation. In the third, central part of the paper, author proofs the origin of a specific doctrines in the Code by comparison with key tenets of this extreme and radical school of criminological thought. Author concludes that they are nothing more but an unscientific attempt to shroud radical feministic ideas behind a mask of a scientific discipline – ethology of a crime. At the very end author illustrated aforementioned comparison with negative effects of a Code to family in Serbian society. In the same time author criticise total legislative indifference toward prevailing culture and values of a society in which the Code should apply.

Keywords: family violence, code, prevention, radical, feminism.

Датум пријема рада: 26.08.2022.

Датум достављања коначне верзије рада: 10.10.2022.

Датум прихватања рада: 11.10.2022.